

Edwyn Bevan

ESTOICS I ESCÈPTICS



EDICIONS ENOANDA

ESTOICS I ESCÈPTICS

Traducció d'Harold Roig i Gorina

COL·LECCIÓ EPISTEME, 15

ÍNDEX

PREFACI	IX
CONFERÈNCIA I ZENÓ I L'ESTOA	1
CONFERÈNCIA II L'ESTOA (<i>CONTINUACIÓ</i>).....	29
CONFERÈNCIA III POSIDONI	61
CONFERÈNCIA IV ELS ESCÈPTICS	90

PREFACI

Les quatre conferències que segueixen no tenen cap pretensió de ser una exposició exhaustiva de l'estoïcisme i l'escepticisme antic. Si tenen algun èxit, serà més aviat com a esbós impressionista que com a fotografia. En quina mesura el retrat resulta correcte, només es pot jutjar per la impressió que n'obtindran les altres persones mirant els documents com un tot. Hom espera, naturalment, que als qui arribin per primera vegada a les informacions fragmentàries d'aquestes dues escoles, aquest esbós els serà útil i els donarà un punt de vista i una noció general que els permeti anar més enllà. ¿Seria massa ambiciós esperar que algunes persones ja familiaritzades amb les filosofies antigues tornessin a aquests texts i hi trobessin algunes coses que hi apareixen sota una nova llum?

Per a aquells que no estan familiaritzats en el tema i que voldrien seguir aprofundint-hi més enllà del que els poden oferir les quatre conferències, podria ser d'ajut alguna indicació dels llibres que he trobat útils. Zeller segueix essent bàsic i no cal afegir res més. Els millors llibres —o els que m'ho semblen a mi— sobre l'estoïcisme, són alemanys: *Epictet und die Stoa* i *Die Ethik des Stoikers Epictet* d'A. Bonhöffer. Ambdós són pràcticament una sola obra amb un índex en comú. Bonhöffer els ha completat amb un tercer llibre petit, *Epictet und das Neue Testament*, que pot ser recomanat a algú que estigui interessat en la pregunta, Què deu el cristianisme primitiu a l'entorn hel·lenístic? —una

ESTOICS I ESCÈPTICS

qüestió controvertida avui dia. El pitjor llibre que conec sobre l'estoïcisme també és alemany, *Die Psychologie der Stoa*, de L. Stein. El seu defecte es deu en part a l'imperfecte coneixement que té el seu autor de la llengua grega. Curiosament, aquest llibre sembla ser el que els autors anglesos refereixen com una autoritat, potser per la impressió que qualsevol cosa escrita a Alemanya té valor. Els qui s'inicien en l'estudi d'aquest tema haurien d'estar en guàrdia. L'exposició de l'estoïcisme en aquestes conferències deu molt al llibre de Gomperz *Die Lebensauffassung der griechischen Philosophen*. Constitueix una defensa vigorosa i interessant d'una certa actitud envers el món. Quan Gomperz representa aquesta actitud precisament com la dels estoics antics, crec que se li poden fer força crítiques, però fins i tot així, em sembla que m'ha ajudat molt a entendre el significat intrínsec de l'estoïcisme antic millor del que hauria fet sense ell. Per a Posidoni i l'Estoa Mitjana, *Die Philosophie der mittleren Stoa* (1892) actualment és el llibre. En francès hi ha una monografia de fàcil llegir, *Essai sur le système philosophique des Stoïciens* (1885). En anglès s'han publicat dos llibres últimament, *The Stoic Creed* (1907), del professor W. L. Davidson i *Roman Stoicism* (1911), del professor Vernon Arnold. Si les úniques referències que s'hi faran en les conferències següents impliquen dissens, espero que no s'entenguin com una negació del mèrit d'aquestes obres. Els punts on hom sent la discrepància són naturalment els punts dels quals creu que ha de parlar. Quan s'hi està d'acord, no sembla que calgui dir-ho. El petit llibre de George Stock, *Stoicism*, en les *Philosophies Ancient and Modern* de Constable, i *Stoic and Epicurean* de R. D. Hicks (1910)* en les *Epochs of Philosophy series*

* Hi ha traducció catalana, *Estoics i epicuris*, Edicions Enoanda 2019 [N. del tr.].

PREFACI

(Longmans), també pot ser llegit amb profit. Sobre Posidoni i l'última teologia hel·lenística, la tercera conferència del professor Gilbert Murray en el seu llibre recent, *Four Stages of Greek Religion*, no s'hauria pas de passar per alt. Transportarà a molta gent per primera vegada a un món ombrívol que només ara comença a ser explorat, i no hi pot haver millor *mystagogos* que el professor Murray. Un deixeble no està en posició de repartir lloes al seu mestre, però pot expressar gratitud. Els texts sobre els quals s'ha de basar un estudi de l'Antiga Estoa han estat recollits per Hans von Arnim (*Stoicorum veterum fragmenta*, Leipzig, vol. I, 1905; vols. II i III, 1903). Hi ha una col·lecció més antiga de fragments de Zenó i Cleantes per part d'A. C. Pearson (Cambridge University Press, 1891), que encara és útil pels comentaris que acompanyen el text. Referències a escriptors més antics sobre l'estoïcisme (Ravaisson, Hirzel etc.) es donaran en les obres que he mencionat per a aquells que vulguin seguir els estudis en la literatura antiga sobre el tema.

Fins aquí pel que fa als estoics. Per als escèptics, naturalment tornem a Zeller. Un llibre que recentment tracta dels escèptics és *Geschichte des griechischen Skeptizismus* (Leipzig 1905) d'A. Goedeckmeyer. El llibre és una mica pedant en les seves classificacions i capritxós en la posició que atribueix a Ciceró, però a part d'això els seus judicis em semblen sensats, i agrupa el material d'una manera que els qui treballin en aquesta part del tema es probable que trobin molt d'útil.

A més de les monografies dedicades especialment a l'estoïcisme o a l'escepticisme hi ha, naturalment, nombroses obres de més abast que tracten d'aquestes escoles com a part del seu tema. Ja ens hem referit a Zeller. Es pot recomanar als estudiants que consultin les històries de la filoso-

ESTOICS I ESCÈPTICS

fia de Döring (1903), Windelband (3^a ed. 1912) i Ueberweg (10^a ed. 1909), la rellevant part de Hans von Arnim a la *Kultur der Gegenwart* (Teil 1, Ab-
leitung v, *Allgemeine Geschichte der Philosophie*,
1909), *Die hellenistisch-römische Kultur* (1907), i el
Capítol II del *The Conflict of Religions in the Early
Roman Empire* (1909) de T. R. Glover.

Només em resta expressar l'agraïment per
l'honor que m'han fet els delegats de la Common
University Funs, gracies a la invitació dels quals
s'han publicat aquestes conferències, i la meva
gratitud envers els amics sense l'encoratjament
dels quals no haurien vist mai la llum.

Febrer, 1913.

CONFERÈNCIA I

ZENÓ I L'ESTOA

Hi ha una escena que és familiar a la nostra imaginació des de la infància. Veiem un mestre semita davant del poble dinàmic i inquisitiu d'Atenes. Al seu darrere hi ha els grans edificis periclians que coronen l'Acròpolis. El semita està dient als homes d'Atenes que la Deïtat no habita en temples fets amb les mans, que no està confinada, en les seves relacions, a una raca, sinó que és el pare de tota la humanitat —un ambient, com si diguéssim, en el qual els homes viuen, es mouen i existeixen, sense cap forma material que es pugui plasmar en metall o pedra, l'obra d'art humana. Uns 350 anys abans que Pau de Tars passés per Atenes, un altre mestre semita, que venia d'un país proper a Cilícia —de Xipre i d'una ciutat que, com Tars, era una antiga ciutat oriental penetrada per l'hel·lenisme— havia vagat entre el poble d'Atenes, tan entenimentat i inquisitiu en aquella època com en els dies de Pau, i els havia dit que la Deïtat era un únic poder que penetrava l'univers i habitava en tots els homes arreu, sense distinció de raça, i que en la ciutat ideal no hi hauria temples perquè cap temple, obra de constructors i artesans, podria ser digne de Déu.¹ És un cas notable d'una història que es repeteix —el mateix transfons i una sem-

¹ Ἱερά τε οἰκοδομεῖν οὐδὲν δεήσει· ἱερὸν γὰρ οὐδὲν χρὴ νομίσειν δὲ πολλοῦ ἄξιον καὶ ἄγιον οἰκοδόμων τε ἔργον καὶ βαναύσων. VON ARNIM, *Stoicorum veterum fragmenta* vol. 1, fr. 265.

ESTOICS I ESCÈPTICS

blanca molt gran entre els actors tres segles i mig després. Naturalment, la semblança entre Zenó, el fenici hel·lenitzat de Cítion, i l'hebreu hel·lenitzat de Tars no és purament accidental. L'autor de les *Actes* segurament ha posat en boca del seu Pau, amb intenció, frases característiques de l'ensenyament que es remunten a Zenó. I la connexió que fa l'autor no és pas arbitrària; és l'exponent d'un fet molt significatiu —la connexió real en la història entre l'estoïcisme i el cristianisme. Mirant retrospectivament, veiem amb més claredat del que era possible en el moment en què foren escrites les *Actes*, en quina mesura l'ensenyament estoic havia preparat el terreny per al cristià en els països mediterranis, i que grans elements de la tradició estoica estaven destinats a ser absorbits pel cristianisme. Resta també l'estranya coincidència que el fundador de l'estoïcisme hagi vingut d'una raça l'idioma de la qual era força similar a l'hebreu i d'una ciutat greco-oriental tan propera a Tars. La relació de l'estoïcisme amb aquesta regió sempre va ser estreta. Crisip, el «segon fundador» de l'estoïcisme, com ha estat anomenat, venia de Cilícia, i el seu successor, un altre Zenó, del mateix Tars. Quan Pau vivia a Tars, quan era petit, Tars encara era una de les grans seus de la filosofia estoica.

Cítion de Xipre, la ciutat natal de Zenó, tenia una població que era majoritàriament de sang fenícia. Era governada per una dinastia de reis fenicis insignificants els noms dels quals figuren en inscripcions púniques trobades allà. Del 361 al 312 aC, període en què probablement visqué Zenó, el seu rei va ser Pumi-yahon, fill de Milk-yathon, fill de Baal-ram.¹ Que el propi Zenó era fenici es dona per descomptat en les nostres informacions. És anomenat Φοιονικίδιον pel seu mestre Crates en una anècdota.² Timó el sàtir el descriu com una

¹ G. A. COOKE, *North Semitic Inscriptions*, p. 55 i seg.

² DIÒGENES LAERCÍ VII. 3.

ZENÓ I L'ESTOA

vella fenícia.¹ Quan Zenó va ser acusat de robar les doctrines d'altres escoles, els seus enemics afegiren «com un fenici».² Famílies semites domiciliades a Cítion feien negocis a les costes de llevant —tal era, podem intuir, el *milieu* quan Zenó arribà quan era jove al segle IV aC a Atenes. És impossible posar d'acord totes les històries habituals de la tradició tardana sobre la seva conversió a la filosofia, però hom pot considerar com a històrica, suposo, l'afirmació que Zenó arribà per primera vegada a Atenes amb alguna empresa mercantil —portant un carregament de púrpura de Fenícia, ens diu una informació. A Atenes s'obre un nou món per al jove; aquí la gent parla de més coses que de guanys i pèrdues comercials, i se'ns diu que Zenó va ardentment d'una escola filosòfica a una altra. L'ambient d'Atenes en aquell moment és viu amb el moviment filosòfic iniciat unes poques generacions abans per Sòcrates. Plató probablement havia mort només trenta anys abans, i la impressió de la seva personalitat encara es conserva entre els homes que van conèixer el mestre en vida. La rivalitat entre les diferents escoles es manté aguda. I Zenó sembla que prestà oïdes a totes elles —Crates el cínic, Estilpó el megàric i els successors de Plató a l'Acadèmia. Al final s'adonà que tenia un missatge propi per donar, i el veiem caminant amunt i avall pel pòrtic pintat, argumentant enèrgicament i una mica molest amb la gent que l'impedia progressar. Es diu que en una ocasió havia assenyalat una base de fusta d'un altar que era visible a l'extrem de l'Estoa. «Això una vegada estava al mig de l'estoa; va ser tret d'allà perquè es trobava en el camí de la gent; si us plau, apliqueu-vos aquest principi a vosaltres mateixos.»³

Zenó feu d'Atenes la seva segona llar: hi visqué

¹ TIMÓ DE FLIÜNT, *Sill.*, fr. 20, Wachsmuth.

² DIÒGENES LAERCI VII. 25.

³ DIÒGENES LAERCI VII. 14.

ESTOICS I ESCÈPTICS

com a *metoikos* fins a una edat ben avançada; però sentia que un lligam de pietat encara l'unia, se'ns diu, a la seva antiga ciutat de Xipre d'on havia vingut; quan el seu nom es posà en una inscripció pública a Atenes com «Zenó el filòsof», afegiren «de Cítion» a petició seva.¹ Zenó sentia que el seu deute amb Cítion l'obligava a refusar la ciutadania que Atenes estava disposada a atorgar-li.² Dels llibres que escriví no en sobreviu res llevat dels títols i d'algunes frases esparses; el nostre coneixement de la seva vida es limita a un nombre d'anècdotes miscel·lànies en què la inventiva dels narradors pot haver jugat un paper que resulta impossible verificar. Això no obstant, una història inventada probablement haurà estat *ben trovata*, i a través de les nostres informacions fragmentàries, crec que encara podem fer-nos la impressió d'un home real. La tradició estoica, que comptà molt a l'antiguitat tardana, en això també va ser igual que altres moviments de l'esperit humà: malgrat que el seu desenvolupament i èxit es pot explicar en gran mesura per les condicions de l'època, per la receptivitat del món en aquell moment concret per aquesta filosofia en particular, encara devia el seu primer impuls no a una conjunció de causes impersonals, sinó a una persona d'una força i individualitat singulars.

És obvi que Zenó en l'última etapa de la seva vida va ser una de les figures notables a Atenes, un home a qui la ciutat en general es dirigia quan hi havia emergències polítiques i a qui els reis Antígon i Ptolemeu demanaven consell. Quelcom no hel·lènic hi ha d'haver hagut en la seva aparença fins al final, una foscor de pell asiàtica, un cos llarg, malgirbat i desagradable, visible entre homes que s'havien esculpit des de joves amb exercicis

¹ DIÒGENES LAERCI VII. 12.

² PLUTARC, *De stoic. rep.* 4.